Kritické myšlení v současné škole

Helena Grecmanová

Naučit se kriticky myslet a používat kritické myšlení je v současné vzdělanostní společnosti žádoucí pro její další rozvoj. Potřebné je to ale i z hlediska zdravého sebevědomí jednotlivce, který si je vědom svých práv a svobod, který se chce aktivně podílet na svém životě, chce o něm rozhodovat a odmítá stát se objektem manipulace ze strany jiných lidí.

Otázky k zamyšlení

Co je podle vás kritické myšlení? Jak byste charakterizovali kritické myšlení?

Úkol

Sdělte, co si vybavujete v souvislosti s kritickým myšlením.

Na kritické myšlení lze nahlížet z několika úhlů pohledu.
Filozofové spojují kritické myšlení se schopností logicky uvažovat a argumentovat, rozumně se rozhodnout čemu věřit a čemu ne (Norris, 1989). **U literárních teoretiků** jde o kritické myšlení při rekonstrukci (analýzy) textu. **Pedagogové** hovoří o kritickém myšlení v souvislosti s naplňováním vyšších stupňů Bloomovy taxonomie.
V povědomí **široké veřejnosti** je někdy kritické myšlení předchůdcem negativních hodnocení a vyjádření odmítajících stanovisek.

V tomto textu je **kritické myšlení** pojímáno podle Kloostera (2000, s.8-9) jako **nezávislé a samostatné myšlení, východiskem pro něho jsou informace a informovanost.** Kritické myšlení začíná otázkami, problémy, k nimž jsou hledány odpovědi a řešení. Kriticky myslet znamená být schopen uchopit myšlenku a důsledně ji prozkoumat, podrobit ji nezaujatému skepticismu, porovnat ji s opačnými názory a s tím, co již o tématu víme, a na tomto základě zaujmout určité stanovisko. Kritické myšlení se opírá o promyšlená zdůvodnění (Steele, Meredith, Temple, Walter, 1997, s. 12, 13, 22, Bertrand, 1998, s. 213).

Ve výuce plní kritické myšlení tři významy:

1. Kritické myšlení je **cílem výuky**.
2. Kritické myšlení je **cílevědomý, organizovaný, aktivní a tvořivý proces.**
3. Kritické myšlení je **specifický výchovně vzdělávací prostředek** (strategie, metoda učení).

1. Kritické myšlení jako cíl výuky

V tomto případě se jedná o **jeden z formativních cílů výuky a to naučit lidi kriticky uvažovat a myslet.** Podle Urbanovské (Grecmanová, Urbanovská, 2007, s. 14) jde o vytvoření dovednosti přicházející informace nejen vstřebávat, ale také s nimi umět aktivně pracovat při využití všech myšlenkových operací. „Kritické myšlení je závislé na schopnosti interpretace, analýzy, vytváření smysluplných úsudků a zdůvodňování všech provedených úvah.“

Kritické myšlení je spojováno se zvídavostí, pochybnostmi, zdravou skepsí, používáním různých kognitivních strategií, s kladením otázek a systematickým hledáním odpovědí, nalézáním alternativních postupů, racionální obhajobou názorů, zvažováním argumentů atd.

2. Kritické myšlení jako proces

V případě uplatňování kritického myšlení ve výuce, je proces výuky rozdělen do tří fází. Těmito třemi fázemi musí procházet zvládnutí každého tématu. Pokud se jedná o rozsáhlejší téma, je možné obdobně rozfázovat i dílčí části tématu, které mohou být obsahem jednotlivých vyučovacích hodin. Jedná se o **fáze: evokace (E), uvědomění si významu (U), reflexe (R).**

Evokace je navozena seznámením se s názvem tématu. Žáci, studenti či studující si mají vybavit asociace spojené s tématem. Mají přemýšlet nad tím, co již vědí o tématu, kde se s tématem setkali, jaké mají o něm představy. Mohou také formulovat otázky, na které by chtěli nalézt odpověď. Z předchozích znalostí si každý jednotlivec vytváří vlastní mentální mapu, do které později zasazuje nové poznatky. V této fázi dochází k aktivizaci a motivaci učících se subjektů k učení.

Uvědomění si významu je fází, ve které se lidé setkávají s novými informacemi, např. čtením textu, v diskusi, na přednášce, sledováním filmu či při praktické činnosti. Dochází ke konfrontaci nových informací s dosavadními poznatky. Nové informace jsou tříděny, hodnoceny, spojovány s dosavadní vědomostní strukturou, nebo jsou odmítány. Díky novým poznatkům je původní vědomostní struktura také rekonstruována. Učitel (lektor) by měl udržet zájem učících se lidí o učení, podněcovat je k aktivnímu přístupu k učení a vést je, aby sledovali, jak se vyvíjí jejich chápání nových poznatků (jak probíhá jejich učení).

Reflexe uzavírá celý proces. Nové informace jsou dále tříděny, systematizovány, sjednocovány a upevňovány. Vzniká vlastní zkušenost. Žáci, studenti, studující zjišťují, co nového se naučili, které představy si potvrdili, které vyloučili, jak byla přeformulována původní představa o tématu. Seznamují se s názory a postoji svých spolužáků. Potvrzuje se jim skutečnost, že poznání se vyvíjí.

Rozfázování výuky a obsah aktivit v jednotlivých fázích odpovídá požadavkům konstruktivistické pedagogiky a kognitivní psychologie.

Otázky k zamyšlení

Jak většinou probíhal proces výuky, když jste chodili do základní nebo střední školy? Jak byl rozfázovaný? Byla realizována reflexe? Jak?

3. Kritické myšlení jako prostředek (strategie, metoda)

Také **způsob přístupu k učebnímu obsahu může být kritický**, to znamená, že je aktivováno myšlení a rozvíjeno kritické myšlení učících se. Žáci, studenti či studující jsou vedeni k hlubšímu promýšlení problémů, inspirováni k diskusi, seznamováni s různými názory, podněcováni k formulaci vlastních otázek.

Ve všech fázích rámce E-U-R jsou **uplatňovány následující aktivity**: psaní, čtení, diskuse, individuální práce a činnosti ve dvojicích, skupinová i hromadná práce atd. Specifické metody jsou, např.: volné psaní, učíme se navzájem, diskusní pavučina, poslední slovo patří mně, kostka, pětilístek, I.N.S.E.R.T. (znaménkování textu). Některé z nich budou představeny také v tomto textu.

Díky **uplatňování kritického myšlení** jako cíle, procesu a prostředku (strategie a metoda) se **výuka pozitivně proměňuje**, protože:

- je **rozmanitější a organizačně přehlednější**,
- jsou využívány **problémové úlohy,**
- je podporován **rozvoj osobnosti učícího se** subjektu s ohledem na jeho individuální schopnosti,
- **žáci** jsou více **zaangažován**i, mají více prostoru pro rozvoj samostatnosti a odpovědnosti,
- **učitel žákům pomáhá** a usiluje o jejich **spravedlivé hodnocen**í,
- jsou prožívány **dobré sociální vztahy** mezi všemi zúčastněnými.

Změny ve výuce jsou zaznamenány od učitelů, kteří kritické myšlení uplatňují.

Příklad

„…smyslem kritického myšlení není naučit žáky být neustále v opozici, aby bezmyšlenkovitě negovali vše, co je oslovuje, ale vést je k uvažování nad vlastním učebním obsahem. Oceňuji, že učím žáky dovednostem, které jednou budou v životě potřebovat: prozkoumávat myšlenky a zaujímat stanoviska, adekvátně vyjadřovat svůj názor, být tolerantní, dokázat spolupracovat, činit rozhodnutí, vysvětlovat je, obhajovat, zodpovědně jednat. Také posiluji jejich sebedůvěru“ (absolventka 2. kurzu Podporujeme aktivní učení a samostatné myšlení žáků – Mostkovice, červen 2000).

Úkol

Srovnejte vaše pojetí kritického myšlení s tím, co jste si právě přečetli.

Otázka k zamyšlení

Odpovídá výše uvedené pojetí vaší představě?

A jak se kritické myšlení dostalo do české školy? Díky projektu Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT), což v překladu znamená Čtením a psaním ke kritickému myšlení.

Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT)

Čtením a psaním ke kritickému myšlení je projekt, který byl v České republice poprvé představen v roce 1997 americkými odborníky na aplikaci kritického myšlení ve škole, řízených organizací Center for Critical Thinking and Moral Critique se sídlem v Kalifornii. Projekt připravilo Consortium for Democtratic Education. Mezi prvními účastníky ročního kurzu zaměřeného na představení projektu byli učitelé (lektoři) z různých stupňů škol a zaměstnanci knihoven, kteří po absolvování kurzu školili další zájemce.

Otázky k zamyšlení

Setkali jste se s projektem Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT)? Jaké zkušenosti máte s uplatňováním kritického myšlení ve škole, do které jste sami docházeli?

Adekvátní prostředí pro kritické myšlení

Pro kritické myšlení je třeba vytvořit specifické podmínky. S ohledem na projekt Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT) – Čtením a psaním ke kritickému myšlení je doporučeno respektovat rozfázování učiva (tématu) do rámce E-U-R, implementovat metody a strategie RWCT, podporovat divergentní myšlení, rozvíjet třídu jako učící se komunitu.

Důležité je:

- zajistit **časový komfort**, nepracovat ve spěchu, aby byl dostatek času pro přemýšlení (na začátku pro zamýšlení se o tématu - co vím, co si myslím, že vím atd., později k vyjadřování myšlenek, k výměně zkušeností a k jejich obhajobě).
- vytvořit **podmínky pro volné přemýšlení a spekulace**. Učící se lidé by měli odhadovat vývoj tématu, vytvářet hypotézy, tázat se.
- akceptovat a vítat **různé myšlenky, názory a nápady**. Nehodnotit je předčasně, protože by se mohla snížit jejich produkce.
- aktivizovat žáky, studenty a studující ve výuce, v procesech učení a myšlení. **Aktivita** je spojena s motivací, vyvolává příjemné pocity a zvyšuje i sebevědomí.

- zainteresovat každého učícího se jednotlivce v procesu učení, **aby se chtěl učit (kriticky myslet) a jednal sám se zodpovědností za své učení.** K tomu je důležitá sebedůvěra, kterou lze posílit prožitky úspěchu, jinak se člověk může obávat pouštět do riskantních situací (sdělovat a obhajovat vlastní názory, navrhovat řešení).
- zajistit **bezrizikové prostředí**, kde se lidé vzájemně respektují a mohou si důvěřovat. Ochota vyjadřovat vlastní názory se vytrácí, když se lidé obávají posměchu sdělovaným myšlenkám. Proto je důležité respektovat zákaz posmívat se, ponižovat, ironizovat, být agresivní atd.
- vyjadřovat **důvěru ve schopnosti učících se**. Díky tomu vzniká závazek – nezklamat a převzít zodpovědnost za vlastní učení. Posilována je motivace k učení.
- participovat ve výuce a spolupodílet se na kritickém myšlení druhých, což by mělo platit pro všechny členy učící se komunity. Konkrétně to znamená, např. **poskytnout svou myšlenku**, nápad druhým, aby se jimi mohli obohatit a díky jim vymyslet jiné.
- **vzájemně si naslouchat**, zdržovat se urychlených soudů a komentářů, tolerovat názory druhých.
- **požadovat kritické myšlení a pozitivně je hodnotit**. Žáci, studenti a studující potřebují vědět, co se od nich očekává. Musí mít jasné zadání úkolů s ohledem na plnění vyšších cílů Bloomovy taxonomie (analyzuj, aplikuj, argumentuj). Za kritické myšlení by měli být lidé pochváleni.
- vytvářet **mozkově kompatibilní prostředí,** ve kterém jsou respektovány požadavky odpovídající potřebám učení zdravého lidského mozku (Kovaliková, Olsenová, 1995): nepřítomnost ohrožení, smysluplný obsah učiva, možnost výběru, přiměřený čas, obohacené prostředí, spolupráce, okamžitá zpětná vazba, dokonalé zvládnutí.

Otázky k zamyšlení

Je možné uplatnit tyto požadavky v prostředí tradiční školy?

Jak hodnotit kritické myšlení?

Příklad

Učitelka Spurná se rozhodla, že bude u svých žáků rozvíjet kritické myšlení. Zařadila do výuky diskusi, požadovala, aby žáci sdělovali vlastní názor. Uklidnila je, že nemusí mít obavy se vyjádřit, že je důležité, aby sdělili, co si myslí. Požadovala, aby navrhovali různá řešení problémů. Prý se nemusí strachovat, když řeknou „něco" špatně. Na závěr vyučovací hodiny učitelka vyhodnotila aktivitu žáků a jejich zapojení se do výuky. Každý žák obdržel známku podle toho, jak odpovídal, podle návrhu správných řešení a bezchybných odpovědí.

Úkol

Pokuste se vcítit do žáků učitelky Spurné.

Otázky k zamyšlení

Jak se asi cítili v průběhu výuky a jak jim bylo s největší pravděpodobností na konci výuky při hodnocení? Jak se budou chovat ve výuce v podobném případě příště?

Hodnocení lidských aktivit a výsledků práce je důležité v životě i ve škole. Lidé, kteří se učí, se bez něho neobejdou. Hodnocení informuje o tom, **jak učení probíhá a jaké jsou z něho výstupy**. Je to důležitá **zpětná vazba, kterou jsou korigovány postupy při učení, ovlivňována kvalita dosaženého výukového cíle.** Ve finálním hodnocení by mělo být řečeno, jak byla původní představa o zvládnutí naplánovaných schopností a dovedností naplněna. V hodnocení by měly být ovšem **zvažovány i rezervy učících se jednotlivců a příčiny jejich případných neúspěchů s radou, jak jim čelit.** Aby mělo hodnocení motivační charakter pro žáky, je třeba zvážit i způsob hodnocení a kdo hodnocení provádí.

Podle Urbanovské (Grecmanová, Urbanovská, 2007. S. 65) přijímá nejlépe člověk závěry, které učiní sám. Proto je důležité, aby učitelé a lektoři v procesu hodnocení maximálně spolupracovali s hodnocenými žáky, studenty a studujícími. Jak předávání a osvojování poznatků se má odehrávat v partnerské spolupráci, tak i hodnocení by mělo být na základě vzájemná spolupráce. **Učící se lidé by měli umět vyhodnocovat a vyvozovat závěry ze svého učení.** Proto by je měli učitelé a lektoři často vyzývat k tomu, aby se zpětně podívali na svoji práci a její výsledky a zamysleli se nad tím, co a jak se jim podařilo nebo co a jak by mohli udělat lépe a jinak.

Vytvářet **co nejvíce možností pro sebehodnocení** žáka, studenta či studujícího znamená zajistit dostatek prostoru pro uvědomění si, co člověk při učení dělá, jak se chová, jak u něho učení probíhá. Vidí své úspěchy i neúspěchy spojené s učením, nalézá příčiny neúspěchů, kterým může příště předcházet? Díky tomu může postupně rozvíjet a uplatňovat autoregulaci při učení.

Na sebehodnocení člověka působí jeho **sebepojetí.** Optimální jsou reálné a nezkreslené představy o sobě. Představy o sobě však mohou být někdy zkreslené neúspěchy, za kterými následují výtky a „řeči o neschopnosti". **Reálné sebepojetí souvisí s přiměřeným sebevědomím.** Jedinci s přiměřeným sebevědomím si volí cíle, které mohou splnit. Jejich sebepojetí není tolik závislé na momentálním úspěchu nebo neúspěchu, lépe se dokáží vyrovnat i s kritikou od jiných lidí. Lidé s nízkým sebevědomím se rychle vzdávají, nevěří si, že jsou schopni překonat překážky. Proto je důležité při učení pracovat s chybou jako s prostředkem k dalšímu učení.

Od hodnocení k adekvátnímu sebehodnocení je doporučený postup i v případě uplatňování a rozvoje kritického myšlení. Učitel a lektor může sebehodnocení podněcovat, když bude u žáků, studentů a studujících usilovat o:

- **stanovování vlastních cílů –** učící se budou muset přemýšlet, co se chtějí naučit, co pro to musí udělat a zda jsou cíle pro ně reálné,
- **formulování si kritérií vlastního hodnocení** – učící se budou zaměřovat pozornost na to, jaké a jak si vytvořili poznatky, dovednosti, postoje, jak se zapojovali do společné práce, co prožívali, zda a nakolik jsou jejich poznatky trvalé atd.
- **průběžné a neustálé sledování vlastní činnosti** - učící se budou sledovat, jak se přibližují svému cíli, jakého individuálního pokroku dosáhli vedle srovnávání se s vrstevníky.

Prostředky pro sebehodnocení a sebepoznávání mohou být: sebehodnotící archy, interaktivní deníky (k otázkám a odpovědím žáků, studentů a studujících se vyjadřuje i učitel, lektor), učební deníky (poznámky, nápady, otázky a pocity žáků, studentů a studujících týkající se učiva), nedokončené věty (*V učivu mě zaujalo…, Nerozuměl jsem…, Potřebuji vysvětlit…Bylo by lepší, kdyby…),* volné psaní zaměřené na sebehodnocení, portfolia, videozáznamy atd.

Ve všech případech platí, že **učitel, lektor je v procesu sebehodnocení žákovi, studentovi, studujícímu partnerem a vzorem.** Poskytuje mu **dostatek zpětnovazebních informací.**

Otázky k zamyšlení

S jakými způsoby hodnocení jste se v minulosti setkali? Byli jste s nimi spokojeni? Co se vám na nich líbilo a co nelíbilo?

Vybrané strategie a metody rozvíjející kritické myšlení

Uvedené metody a strategie jsou založené na tvorbě textu, jeho četbě a analýze případně diskusi. Některé z nich jsou pro lepší přehlednost a systematizaci myšlenek i graficky ztvárněné. Rozvíjejí vyjadřovací dovednosti, čtenářskou gramotnost, spolupráci. Z časového hlediska jsou různého stupně náročnosti. Většinou však je lze zvládnout v průběhu 45 minut.

Kostka

Metoda, která slouží k velmi podrobnému zpracování tématu pomocí psaní textu. Zapojeno je myšlení nižšího i vyššího řádu. Využito je volného psaní. Učitel, lektor dává žákům, studentům či studujícím pokyny, aby se k tématu vyjádřili šesti způsoby (šest stran kostky). Pokyny jsou zadávány postupně v následujícím pořadí: popiš, srovnej, asociuj, analyzuj, aplikuj, argumentuj. Ke každému pokynu je doporučeno psát stejně dlouhou dobu (většinou 4 – 5 minut). Když mají lidé napsáno všech šest dílčích textů, předčítají si je většinou nejdříve ve dvojicích, nebo v malých skupinách, později se některé vybrané texty čtou před celou třídou. Tak je téma představeno z mnoha úhlů pohledu.

Příklad

Kniha

Popiš – „Má tvrdé desky, v nichž jsou svázané papírové listy. Každý list má dvě strany, na nichž jsou napsané informace. Strany jsou číslované, aby se čtenář dobře orientoval v textu. Každá kniha se nějak jmenuje a má svého autora, který ji napsal. Text v knize je rozdělený do kapitol, každá kapitola má svůj název…“

Srovnej – „Když srovnám knihu se sešitem, v prvé řadě je v knize text, který je tištěný a napsal ho autor knihy. V sešitu být text nemusí, a pokud ano, tak si ho zapisuje vlastník sešitu. Knihu i sešit koupíme v obchodě. Knihu v knihkupectví a sešit v papírnictví. Knihu i sešit potřebujeme při studiu…“
Asociuj – „Kniha znamená poznatky, vzdělání, moudrost. Kniha je spojena s vynálezem knihtisku a ještě před tím s prací mnichů v klášterech. Knihy jsou uložené v knihovnách. Kniha může být zábavná, odborná. Z hlediska žánru se může jednat o knihy cestopisů, romány, detektivky, kuchařky, průvodce atd. …“
Analyzuj – „Kniha je podstatné jméno, rodu ženského, vzor žena, jednotné číslo, slovo obsahuje pět hlásek (písmen), z nichž jsou tři souhlásky a dvě samohlásky…“
Aplikuj – „Kniha se hodí na čtení, jako zdroj informací pro získávání poznatků, nebo pro relaxaci. Vystavená v knihovně esteticky dotváří prostředí pokoje a podle obsahového zaměření podává i informace o jejím majiteli. Kniha může sloužit jako těžítko…“
Argumentuj – „Kniha je důležitá pro kulturní rozvoj jednotlivce i společnosti. Knihy jsou kulturním dědictvím a svědectvím vzdělanosti lidstva. Také v současném přetechnizovaném světě knihy neztrácejí svůj význam, protože člověka naplňují duchovnem…“

Kolem dokola

Umožňuje hledání odpovědí na různé otázky, seznámení se s názory dalších lidí, které mohou být dále komentovány a rozvíjeny. Pětičlenným skupinám (velikost skupiny nerozhoduje) je rozdáno pět papírů (kartiček), na každém je uvedena jedna otázka vztahující se k tématu. Žák (student, studující) si vezme jeden papír s otázkou a písemně ji zodpoví. Po splnění úkolu předá svůj papír s otázkou a odpovědí sousedovi vpravo. Sám obdrží další papír s otázkou a již jednou odpovědí od souseda vlevo. Přečte si otázku a odpověď a připíše svoji odpověď. Aktivita se opakuje tak dlouho, než každý člen skupiny obdrží svoji první otázku s odpovědí. Následuje společná prezentace otázek a odpovědí.

Podobnou metodou je **metoda 635.** Šestka vyjadřuje počet lidí ve skupině, trojka představuje počet otázek k tématu, které každý člen skupiny napíše na zvláštní papír Pětka se týká počtu žáků, kteří odpovídají na otázky. V případě, že každý jednotlivec

zodpoví všechny otázky, tak uvede patnáct odpovědí. Je možné se domluvit i na pravidle, že se lidé vyjadřují pouze k otázkám, ke kterým pociťují potřebu se vyjádřit.

Vennův diagram

Graficky rozlišené specifické a společné znaky, které náleží srovnávaným jevům a skutečnostem. Podle počtu srovnávaných jevů či skutečností znázorní jednotliví lidé na papír protínající se kružnice. V případě srovnávání dvou jevů se jedná o dvě kružnice, analogicky tři jevy – tři kružnice. Do prvního kruhu heslovitě zapisují specifika jednoho jevu, do druhého kruhu heslovitě uvádějí specifika druhého jevu. Průnik kružnic slouží společným vlastnostem. Možné je plnit úkol i ve dvojicích či skupinách v případě, že je vhodné zadání diskutovat a docházet ke kompromisu.

Úkol

Vymyslete dvě skutečnosti a srovnejte je za využití metody Vennův diagram. Uvědomte si specifika i společné rysy srovnávaných skutečností.

T-graf

Metoda sloužící rovněž ke srovnávání, tentokrát výhod a nevýhod, či dobrého a špatného u pobíraného tématu. Učitel (lektor) zadá pokyn k napsání velkého písmene „T“ na předložený papír nebo tabuli podle toho, jestli se jedná o práci jednotlivců, dvojic, skupin nebo celé třídy. Písmeno „T“ rozděluje plochu na dvě části. Levá polovina je označena „ano“, nebo „pro“ a pravá polovina „ne“, nebo „proti“. Stanoviska „ano“ („pro“), nebo „ne“ („proti“) jsou uváděna podle toho, jak přicházejí na mysl do levé, nebo do pravé části. Čas na práci je vymezen. Po vyplnění T-grafu následuje diskuse.

Příklad

Život na vesnici

Pro	***Proti***
- *můžeme do přírody* - *máme zahrádku pro relaxaci* - *produkujeme vlastní zeleninu* - *bydlíme v domečku* - *máme více známých* - *lidé si pomáhají* - *rozvíjíme tradice* - *společné slavení svátků*	

Úkol

Vymyslete další „pro“ („proti“) život na vesnici

Víme, chceme vědět, dozvěděli jsme se

Tento postup učení odpovídá uplatnění třífázového modelu učení E-U-R. Žáci, studenti (studující) pracují s tabulkou, která má v záhlaví nadepsáno: víme (1. sloupec), chceme vědět (2. sloupec), dozvěděli jsme se (3. sloupec). Nejdříve mají lidé povinnost vyplnit první sloupec, kdy vycházejí ze svých zkušeností a představ. Následně uvádějí do druhého sloupce otázky, na které hledají odpověď. Po načerpání informací o tématu (z výkladu, čtením textu, diskusí atd.) konfrontují, co věděli s tím, co se dozvěděli a zaplňují třetí sloupec. Průběžná diskuse je žádoucí. Vytvořený přehled je systematický a znázorňuje cestu od pochybnosti k faktu.

Příklad

Kočkovité šelmy, vypracovali žáci 5. třídy, ZŠ Kojetín

VÍME	***CHCEME VĚDĚT***	***DOZVĚDĚLI JSME SE***
Lev.	*Místo výskytu?*	*Afrika, Asie, jaguár stř. a již. Amerika*
Tygr.		*Největší kočkovitá šelma je tygr. Existuje i bílý tygr v Indii.*
Dobří lovci.	*Kdo je nejrychlejší?*	*Gepard.*
Ostré drápy.	*Jsou drápy zatažitelné?*	*Drápy jsou zatažitelné.*
Masožravci.	*Loví ve smečkách?*	*Loví samotářsky, ve smečce loví pouze lev. Loví v noci.*
Savci.		

Zpřeházené věty

Metoda rozvíjí schopnost pro systematické a logické uspořádání informací. Dobře se hodí tam, kde je třeba zvládnout nějaký pracovní postup, ve kterém je nutné dodržet danou posloupnost předepsaných kroků. Učitel, lektor předá jednotlivcům, dvojicím nebo skupinám text, který je rozstříhaný na ústřižky. Žáci, studenti, studující se musí nejdříve seznámit s informacemi na ústřižcích, a potom se je snaží souvisle poskládat tak, aby výsledek měl dostatečnou informační hodnotu. Následuje seznámení se žáků, studentů, studujících s originálním textem. Důležité je, aby si co nejpřesněji zapamatovali jeho obsah a posloupnost informací. Na závěr mají opravit souvislosti v textu z ústřižků podle originálního textu. Vhodné je nejdříve namáhat paměť, kontrola s využitím originálního textu by měla být až úplně nakonec.

Ano – Ne

Uvedený postup zaměřuje učící se subjekty na informace, jejichž správnost si potřebují ověřit. Rozvíjí se schopnost orientace v textu. Jedná se o velmi přehlednou a jednoduchou strategii. Učitel, lektor předloží žákům, studentům, studujícím seznam výpovědí, které jsou záznamem nejdůležitějších informací z daného tématu. Jedná

se o jednoduchá tvrzení, která jednotlivci posuzují podle toho, zda platí nebo neplatí, zda jsou či nejsou pravdivá.

Příklad

Psovité šelmy

Výpovědi	***ano***	***ne***
Psovité šelmy provázejí lidi již několik tisíc let.		
Psovité šelmy se živí výhradně masem.		
Mezi psovité šelmy patří, např. rys ostrovid.		
Vůdčí postavení ve smečce patří samicím.		

Po posouzení výpovědí jsou předloženy lidem informace o tématu. Získají poznatky, které souvisejí s posuzovanými tvrzeními. Díky jim mohou zkontrolovat správnost volby „ano“ či „ne“. Kontrola posouzení výpovědí probíhá několikrát. První je kontrola jednotlivci na základě toho, co si zapamatovali. Druhá může být kontrola ve dvojicích s prodiskutováním sporných okolností a s ověřením informací v textu. Třetí kontrola je hromadná za účasti učitele (lektora). Učitel či lektor sledují, aby posouzení výpovědí odpovídalo skutečnosti.

Otázky k zamyšlení

Zamyslete se, co se vám na uvedené metodě líbí a co se vám nelíbí. Jakým způsobem mohou být učícím se subjektům předány informace o tématu, aby byli při jejich osvojování aktivní?

Skládankové učení – JIGSAW

Aktivita umožňuje kooperaci na více úrovních, žáci (studenti, studující) se učí zodpovědnosti, samostatnosti, spolupráci, výběru podstatných myšlenek, formulaci závěru, komunikaci. Jednotlivci vytvoří čtyřčlenné „domovské“ skupiny „A“, „B“, „C“, „D“. Každá skupina obdrží od učitele (lektora) stejný text rozdělený do čtyř přibližně stejných částí – „a“, „b“, „c“, „d“, které si žáci (studenti, studující) rozdělí a nastudují. Potom se rozejdou do čtyř „expertních“ skupin. Každou skupinu tvoří jen lidé stejného malého písmene, např. expertní skupina, jejíž členové mají všichni tentýž text „a“. V expertních skupinách si svůj text prodiskutují, vysvětlí si obtížnější pasáže. Kladou

si otázky, aby zjistili, zda a jak své části textu porozuměli. Shrnou nejdůležitější myšlenky, které předají po návratu do „domovské“ skupiny jejím členům. Prostřednictvím „expertů“ jsou všichni členové skupiny seznámeni s celým textem (tématem, učivem).

Otázka k zamyšlení

V čem vidíte problém při uplatnění metody skládankové učení?

Kmeny a kořeny

Jedná se o aktivizační, kooperační a reflexivní metodu. Žáci, studenti (studující) se rozdělí do skupin přibližně o šesti lidech. V každé skupině je určen jednotlivec, který bude znázorňovat „kmen“, ostatní členové skupiny budou představovat „kořeny“. Učitel (lektor) rozdá skupinám otázky, ke kterým budou „kořeny“ hledat odpovědi ve své i další skupině (skupinách). Tázat se mohou ostatních „kořenů“ i „kmenů“, případně hledat odpovědi v jiných zdrojích. Odpovědi si zapisují na kartičky, které postupně přinášejí svému kmeni, aby je mohl třídit, systematizovat, zpracovávat. Po určité době, se „kořeny“ vrátí ke svému „kmeni“ a z dílčích odpovědí formulují celkovou odpověď.

Shrnutí

Kritické myšlení je v tomto textu pojímáno jako nezávislé myšlení, které si klade za cíl informace analyzovat, důkladně zkoumat, srovnávat, pochybovat o jejich obsahu, obhajovat jejich význam, argumentovat pro a proti jejich přijetí, třídit je a systematizovat atd. Kritické myšlení začíná otázkami a k problémům hledá alternativní řešení. Kritické myšlení je představeno jako cíl, proces i prostředek výuky. Cílem je naučit lidi kriticky myslet při uplatnění třífázového procesu učení (evokace – uvědomění si významu – reflexe, EUR), pomocí strategií a metod rozvíjejících kritické myšlení (kostka, víme – chceme vědět – dozvěděli jsme se, skládankové učení – JGSAW, zpřeházené věty, ano – ne atd). Kritické myšlení jako součást projektu Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT) – Čtením a psaním ke kritickému myšlení bylo představeno v České republice v roce 1997. Do projektu se zapojili učitelé (lektoři) z různých stupňů škol včetně zaměstnanců knihoven. Pro rozvoj a uplatňování kritického myšlení je třeba adekvátně upravit

prostředí, což znamená v prvé řadě zajistit bezrizikové prostředí, ve kterém se nikdo nemusí obávat sdělit vlastní názor a navrhovat rozmanitá řešení.

Literatura

Bertrand, Y. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha : Portál, 1998.

Grecmanová, H., Urbanovská, E. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP.* Olomouc : Hanex, 2007.

Klooster, D. Co je to kritické myšlení. *Kritické myšlení*, 2000, č. 1-2, s. 8-9.

Kovaliková, S., Olsenová, K. *Integrovaná tematická výuka.* Kroměříž : Spirála, 1995.

Norris, S. P. Synthessi of Research on Critical Thinking. *Educational Leadership*. 1989.

Steele, J. L., Meredith, K. S., Temple, C., Walter, S. *Jak se děti učí? Čtením a psaním ke kritickému myšlení.* Praha, 1997.